

[https://doi.org/10.52326/jss.utm.2023.06\(1\).04](https://doi.org/10.52326/jss.utm.2023.06(1).04)
UDC 75(478)



THE ARTISTIC PATH OF DUMITRU TRIFAN IN THE FIELD OF SATIRICAL GRAPHICS

Lucia Adascalita, ORCID: 0000-0003-1010-3380

Technical University of Moldova, 168 Stefan cel Mare Blvd, Chisinau, 2004, Republic of Moldova

*Corresponding author: Lucia Adascalita, lucia.adascalita@dip.utm.md

Received: 12. 11. 2022

Accepted: 02. 05. 2023

Abstract. The objectives of this study are to mirror the fruitful activity of the plastic artist Dumitru Trifan in the field of satirical graphics by highlighting the particularities of the graphic sheets signed by him. As a result of extensive analysis, it is noted that the plastic artist Dumitru Trifan has excelled in the field of caricature for several decades. Thus, the protagonist, together with other established cartoonists, intensively publishes ironic and humorous cartoons on the pages of the most famous periodicals, such as the magazines *Scînteia Leninistă* and *Femeia Moldovei* and the satire and humor magazine *Chiparuș*. At the same time, at the beginning of the 1980s of the last century, as an illustrator for the weekly *Literatura si Arta*, Dumitru Trifan elaborates and publishes an impressive number of caricatures on the pages of this newspaper. I am constantly amazed by how these scenarios are twisted from reality and how boldly the crises' core is handled. Dumitru Trifan practiced a vast thematic spectrum through which he brought to the fore the relations between spouses and those between the working man and the bureaucrat; he also presented humorously but also sarcastically the images of the chilling and the trickster, of irresponsible people, and others. Thus, the artist is sometimes sarcastic in the distortion of the image and sometimes cordial and kind to the character or landscape. And the tonal stain, like an arbitrary game, is intense and expressive.

Keywords: *satirical graphic, humor, line, tonal stain.*

Rezumat. Obiectivele acestui studiu au menirea de a oglindi fructuoasa activitate a artistului plastic Dumitru Trifan în domeniul graficii satirice prin reliefaarea particularităților foilor grafice semnate de către plastician. În rezultatul unei ample analize se remarcă faptul că plasticianul Dumitru Trifan excelează în domeniul caricaturii pe parcursul a mai multor decenii. Astfel, protagonistul alături de alți caricaturişti consacrați, publică intensiv caricaturi cu tentă ironică și umoristică pe paginile celor mai renumite ediții periodice precum revistele *Scînteia Leninistă* și *Femeia Moldovei*, și revista de satiră și umor *Chipăruș*. Totodată, la începutul anilor 80 ai secolului trecut, în calitate de ilustrator la săptămânalul *Literatura și Arta*, Dumitru Trifan elaborează și publică pe paginile acestui ziar un număr impunător de caricaturi. Acestea, surprind de fiecare dată prin situațiile rupte din realitate, prin îndrăzneala cu care este tratată esența situațiilor. Dumitru Trifan a practicat un spectru tematic vast prin

intermediul cărora aduce în prim plan relațiile între soți și cea dintre omul muncitor și a birocratului, de asemenea prezintă într-o manieră umoristică, dar și sarcastică imaginea chiulangiului și a șmecherului, a oamenilor iresponsabili, ș.a. În acest context, „eroii” permanenți ai caricaturistului sunt oamenii din diferite pături sociale. Astfel, plasticianul este uneori sarcastic în deformarea imaginii, alteori cordial și amabil față de personaj sau peisaj. Iar pata tonală, ca un joc arbitrar, este intensă și expresivă.

Cuvinte cheie: *grafica satirică, umor, linie, pată tonală.*

1. Introducere

Grafica satirică are la origine caricatura ce ocupă un loc aparte printre genurile artei vizuale. Fiind arta ce exagerează, caricatura implică descrierea comică sau satirică de accentuare a anumitor trăsături, caracteristici, afirma Bergson. Condiția pentru realizarea unei imagini grafice satirice este ca artistul caricaturist să utilizeze, în lucrările sale, mesaje codificate prin intermediul satirei și a umorului. În context, menționăm că la noi în țară desenul umoristic și satiric a apărut demult, fiind publicat de la caz la caz în ediții periodice. Însă cu începere din anul 1945 genul caricatural a cunoscut o dezvoltare impresionantă datorită aportului multiplilor artiști plastici consacrați, printre care se înscrie și plasticianul Dumitru Trifan.

Dumitru Trifan (28.07.1937-18.11.1997), absolvent al Școlii republicane de Arte Plastice „Ilia Repin” din Chișinău, face parte din generația artiștilor care și-au adus aportul considerabil în evoluția graficii satirice din țară printre care se numără Alexei Grabco, Leonid Domnin, Iurie Rumeanțev, Nicolae Macarenco ș.a [1-3]. Acești plasticieni, cu nume sonore, exersând în creația lor diverse tehnici grafice proprii genului satiric și lărgind arealul subiectelor abordate, au reușit să dezvolte arta caricaturii și să o facă cunoscută atât în țară cât peste hotare.

Plasticianul Dumitru Trifan excelează în domeniul caricaturii pe parcursul a mai multor decenii. Este unul dintre puținii artiști caricaturiști creația cărui a fost inclusă în ediția unui album de caricaturi. În acest sens se menționează ediția intitulată „99 desene umoristice”, care a văzut lumina tiparului în anul 1980, orașul Chișinău, editura *Literatura artistică*. În anul 1982, editura *Timpul* publică ediția intitulată „Mozaic hazliu” a cărui alcătuitoare este Iurie Zavadschi, iar recenzent - criticul de artă Dmitrii Golitzov. Aceasta prezintă o colecție de foi grafice umoristico-satirice care au fost realizate de artiști caricaturiști, precum: Alexei Grabco, Roland Vieru, Iurie Rumeanțev, Iurie Zavadschi, Ion Migali, Alexei Sainciuc, ș.a. printre care și Dumitru Trifan.

Pe plan național și internațional, artistul plastic Dumitru Trifan se face cunoscut și datorită participării la *Expoziția Jubiliară Republicană a Artelor plastice din RSS Moldovenească, dedicată aniversării a 25-a de la Victoria în cel de-al Doilea Război Mondial*, organizată în perioada 27 martie – 15 mai 1970, precum și la *Expoziția republicană de placarde politice și grafică satirică*, organizată la sfârșitul anilor 70, secolul XX [4-6]. Prin intermediul acestor două expoziții plasticianul prezintă publicului 3 și respectiv 5 foi grafice satirice realizate în tuș sau în tuș și acuarelă pe hârtie. Astfel, prin intermediul ironiei fine și a satirei biciuitoare, Dumitru Trifan condamnă prostia, lenevia și alte vicii umane.

Important de menționat este faptul că în anul 1997, prin Hotărârea Consiliului de Conducere a Uniunii Artiștilor Plastici, plasticianului Dumitru Trifan i se conferă titlul de Membru de Onoare a Uniunii Artiștilor Plastici din Republica Moldova (post-mortem) [7].

2. Studiu cronologic al creației artistului plastic Dumitru Trifan, anii 1960-1990

La începutul anilor '60 ai secolului trecut, în republică, grafica destinată edițiilor periodice cunoaște o vastă popularitate și se bucură de dezvoltare în materie de subiecte abordate, manieră de realizare, figuri de stil implicate în soluționarea estetică a unor teme de actualitate. Acest lucru se datorează implicării tot mai active a mai multor graficieni în procesul de realizare a foilor grafice cu tentă umoristică, ironică, satirică. În perioada menționată artistul Dumitru Trifan, alături de alți caricaturiști consacrați, adesea publică multiple caricaturi cu tentă ironică și umoristică pe paginile unor renumite ediții periodice. Astfel, în martie 1961 apare, pe paginile revistei de satiră și umor „Chipăruș”, prima caricatură semnată de protagonist (figura 1). În suplimentul „Стелуца/Stelutsa” al revistei „Scînteia Leninistă” (nr.1, ianuarie 1962) identificăm o caricatură socială semnată de Dumitru Trifan, realizată în maniera benzilor desenate (figura 2) [8]. Cu începere din martie 1965, artistul publică multiple caricaturi și desene umoristice în ziarul „Cultura Moldovei” (denumit din aprilie 1965 „Cultura”). Din anul 1967 începe frumoasa colaborare a graficianului cu revista „Femeia Moldovei” unde se face cunoscut publicului larg prin intermediul caricaturii casnice (figura 5).

În anii 60, ai secolului al XX-lea, când Dumitru Trifan debutează și se face remarcat printre artiștii caricaturiști deja cunoscuți la acest moment (Alexei Grabco, Iurie Rumeanțev, Nicolae Macarenco, Boris Șirocorad, Glebus Sainciuc, ș.a.), stilul plasticianului este în plină elaborare și formare. Bunăoară, în foile grafice umoristico-satirice ce văd lumina tiparului pe paginile revistei pentru copii „Scînteia Leninistă”, plasticianul apelează la principiul de imitare plastică a desenelor realizate de copii. În anii 1960-1970, această tendință a imitării artei naive exista în arta plastică autohtonă, la general în grafica de carte cât și în particular. Maniera în cauză oferă posibilitatea manifestării libertății creative printr-o combinație de abordări plastice apropiate creației copiilor [9].



Figura 1. Prima caricatură semnată de protagonist, publicată în revista „Chipăruș” [16].



Figura 2. Prima caricatură semnată de Dumitru Trifan, publicată în revista „Scînteia Leninistă” [8].

Analizând foile satirice semnate de către Dumitru Trifan și publicate în revista de satiră și umor „Chipăruș” în aceeași perioadă de timp atestăm exersarea de către artist a orchestrării spațiului compozițional în 2-4 scene dispuse fie pe orizontală, fie pe verticală (figura 3, 4). Compozițiile acestor imagini aduc în prim plan subiecte din viața cotidiană, sunt policrome și sunt realizate plastic în stilistica graficii de carte fiind utilizată metoda realistă.

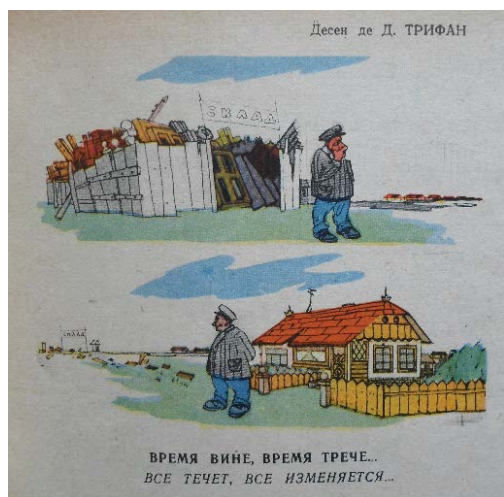


Figura 3. „Vremea vine, vremea trece” - compoziție cu două scene dispuse pe verticală [17].



Figura 4. Compoziție cu două scene dispuse pe orizontală [17].

Totodată, scenele sunt abil selectate din viața reală și urmăresc scopul prezentării unui univers artistic cu tentă ironică, comică având un rol moralizator și educativ. În perspectiva atingerii expresiei și mesajului sunt implicate tratarea grotescă și distorsionarea intenționată a formei. Aceste foi grafice sunt realizate în tehnica acuarelei cu prelucrare grafică suplimentară în tuș, una dintre cele mai răspândite modalități de exprimare artistică în perioada dată de timp.

Cea de-a două jumătate a anilor 60 - începutul anilor 70 ai secolului al XX-lea este una dintre cele mai fructuoase perioade din activitatea protagonistului. Activând în calitate de pictor la săptămânalul „Cultura” plasticianul reușește cu prisosință să realizeze și să publice pe paginile acestuia multiple foi de grafică satirică, în care se observă conturarea particularităților stilistice individuale ale artistului (figura 5-7) [1, 11].

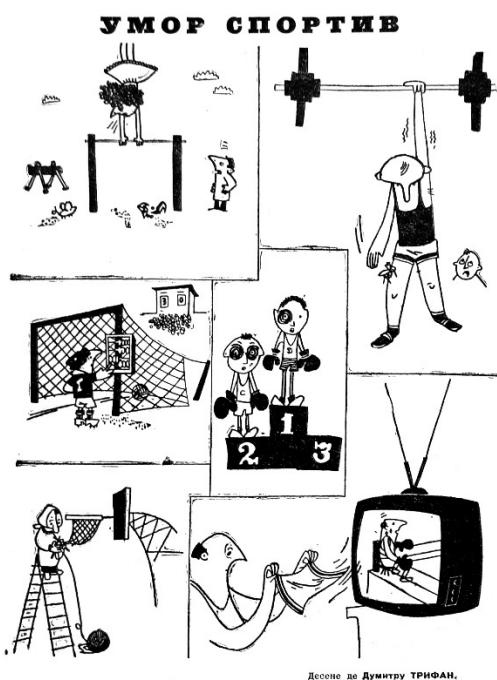
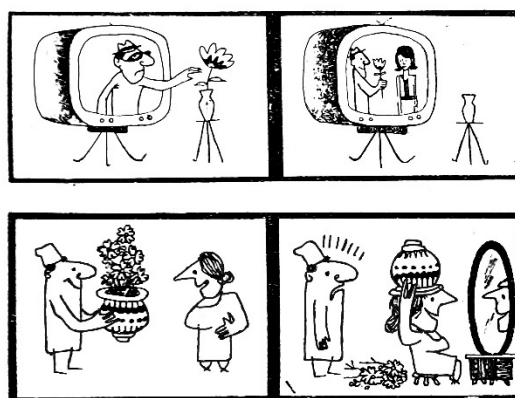
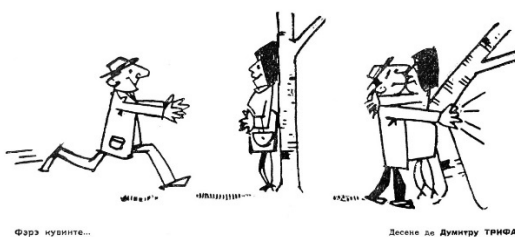


Figura 5. Rubrica „Umor sportiv” [19].



Фэрэ кувинте.
Десене де Д. Трифан.



Фэрэ кувинте...
Десене де Думитру ТРИФАН.
Figura 6. Foi grafice la tema „Relațiile dintre soți” [18, 20].

În creația sa, protagonistul face dovada unei imaginații entuziaste, uneori poetice, promovate artistic prin intermediul unei dispute între caracterul de orchestrare a imaginii, prin forma riguroasă și solid constituită, prin căutarea unei expresii independente și de decisivă libertate a liniei. Anume o asemenea abordare a mijloacelor de limbaj plastic face ca opera lui Dumitru Trifan să se evidențieze. Foile sale grafice sunt întotdeauna rodul unui efort perseverent de a realiza un acord armonios între motivul desprins din realitatea exterioară și lumea interioară a artistului.

În scopul căutării unei comuniuni cu cititorul, Dumitru Trifan a ținut să realizeze imagini originale structurate, de cele mai multe ori, în două sau frecvent în trei cadre dispuse adesea pe verticală. Această manieră de structurare compozițională a subiectelor îl favorizează pe cititor pe de o parte să depeze firul descriptiv al situației, iar pe de alta să pătrundă mai ușor în sensul caricaturii, or aceasta poate fi înțeleasă fără cuvinte. În acest context, „eroii” permanenți ai caricaturistului sunt oamenii din diferite pături sociale. Graficianul în operele sale dezvăluie și condamnă cu sârguință și talent manifestări umane precum ar fi lenevia, lașitatea, prostia, trufia, cinismul, ș.a. Astfel, Dumitru Trifan a practicat un spectru tematic vast al graficii satirice. Prin intermediul registrului tematic vast, plasticianul etalează o gamă largă de subiecte, adesea exersând fructuos și caricatura fără cuvinte. În acest context, Sava Melega scria: „*în caricaturile lui Dumitru Trifan ne frapau laconismul și bogăția de conținut, deșertăciunea sufletească a celui vizat, redată cu o exactitate zdrobitoare*” [13].

3. Analiza temelor și a mijloacelor de limbaj plastic specifice operei protagonistului

După cum deja s-a menționat, una dintre temele preferate ale plasticianului Dumitru Trifan este cea ce reprezintă relațiile între soți și atitudinea lor față de muncă. Bunăoară, în figura 8a, artistul reprezintă o situație banală ce se poate întâmpla în fiecare gospodărie. Aici plasticianul a selectat un eveniment cheie prin intermediul căruia a elucidat în mod grotesc calitățile de chiulangiu și lenevia, caracteristice unor oameni. În acest context, cei de la sate, este bine cunoscut, că își lucrează în permanență loturile de pământ de pe lângă casă. În scenă se prezintă soțul, care profitând de întâmplarea nefastă în urma căruia s-a deteriorat sapa, adică unealta de lucru a nevastei și, oferindu-i generos pe cea cu care el muncea, a hotărât să se odihnească. Aici, trebuie de remarcat faptul că în multiplele istorioare în imagini ce tratează această temă, artistul plastic prezintă tradiționala unealtă agricolă – sapa. Într-un interviu acordat lui Victor Prohin, unde artistul plastic Dumitru Trifan este întrebat de ce pentru protagoniștii desenelor „*existau, în tot Universul, numai sapa și o părticică din câmpul care trebuia prășit*” acesta spunea „*Port tot respectul sapei, acestui **Parker** * țărănesc. Personal, cred că e o unealtă care nu se învechește cu trecerea secolelor, ca și ciocanul. Se schimbă numai pancartele de la marginile dinspre șosea ale câmpului. În perspectivă, s-ar putea să mânuim o săpăligă electronico-cibernetică, dar tare mi-e teamă că, după atâtea experimente în agricultură, nu vom mai avea ce prăși*” [14].

Prin intermediul celor trei secvențe unde apar soții și sapa, artistul, în mod ironic, demască și condamnă unele dintre viciile umane. Din punct de vedere artistic, plasticianul a determinat judicios motivul în baza unor observații lucide din viața cotidiană. Ca mijloace de expresie artistul utilizează particularitățile portului autohton de la sat în perspectiva localizării imaginii în arealul local. În același timp, în calitate de mijloace artistice, plasticianul exersează abil linia și pata tonală, acestea favorizându-i atingerea unor expresii majore ale imaginii. Pata tonală, care joacă expresiv pe diagonală, este cea care prin modul

de amplasare în imagine, trezește la cititor nedumerirea și totodată revolta față de gestul îndrăzneț al soțului și smerenia soției. Scopul artistului de a contesta, prin intermediul imaginii, acțiunea soțului a fost atins, ba mai mult ca atât, foaia grafică trezește reacție de dezaprobare din partea cititorului în legătură cu acest fapt.

Aceeași temă și aceeași soluționare ideatică a stat la baza creării foii grafice „Выручил/Vyruчил” care a văzut lumina tiparului pe paginile ediției de specialitate „Мастера советской карикатуры. У нас в гостях журнал Кипэрүш/Mastera sovetskoj karikatury”. U nas v gostiakh jurnal Kiperush” [15]. Specific acestei caricaturi este organizarea mesajului în 4 scene dispuse pe verticală și utilizarea culorii în calitate de expresie plastică, alături de linie. Pe paginile ediției menționate, mai sunt deopotrivă incluse lucrările grafice „Дисциплинированный пешеход/Distsiplinirovannyi peshekhod” și „Выход/Vykhod” în care sunt dezvăluite viciile și fenomenele negative din societate.

În figura 8b Dumitru Trifan prezintă într-o manieră umoristică imaginea chiulangiului și a șmecherului, regăsit într-o secvență care, pare inspirată din snoavele cu Păcală și Tândală. Astfel, plasticianul într-un mod artistic ingenios prezintă o situație ce oglindește oameni care profită de orice ocazie pentru a găsi foloase. Anume maniera umoristică a scenei și asocierea acestuia cu o secvență bine-cunoscută din snoave, i-au permis plasticianului atingerea scopului scontat, acesta fiind îndreptat spre trezirea interesului cititorilor spre demascarea și dezaprobarea unor asemenea indivizi din societate.

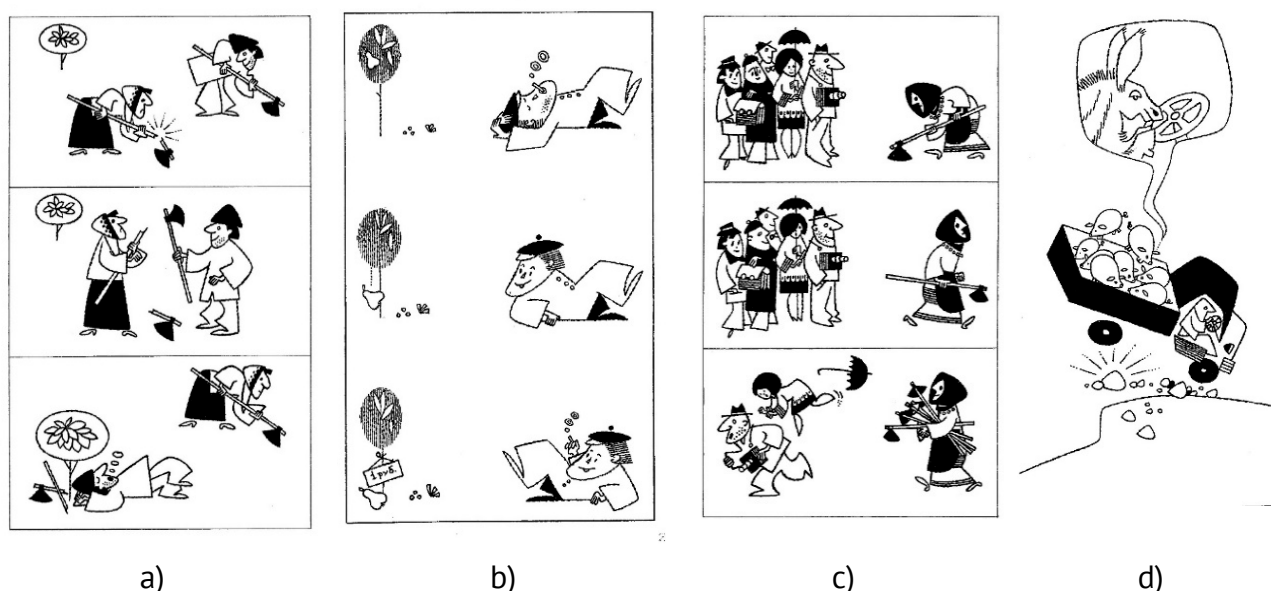


Figura 8. Foi grafice publicate în albumul „99 de desene umoristice”, de Dumitru Trifan: a) și b) tema chiulangiului și a leneviei; c) și d) tema muncii și a iredponsabilității.

Un alt aspect, oglindit plastic original de către artist, este cel în care se elucidează relațiile dintre omul muncitor și persoanele care sunt numai cu „privitul”. În acest context, este reprezentativă figura 8c în care se prezintă o situație hazlie relatată plastic prin intermediul unor mijloace artistice și compoziționale inedite, inclusiv cu utilizarea pe verticală a trei secvențe ale realității cotidiene. Motivele în cauză, având la bază multiple personaje, tratate expresiv prin aparențele faciale, postură, mișcări și piese vestimentare, oferă posibilitatea cititorului să pătrundă în esența scenei surprinse și să perceapă mesajul transmis de către grafician. Astfel, această caricatură tratează într-un mod ironic momentul în care un grup de slujbași vin în vizită la omul ce trudește. Artistul a găsit o secvență din

viața reală prin care prezintă sarcastic atitudinea unor funcționari obișnuiți cu activitățile de birou, iar truditorul și munca de pe deal fiindu-le străine. Prin intermediul reprezentării portului vestimentar tradițional de la sat și cel al birocraților este elucidată diferența socială, aceasta fiind oglindită și prin particularitățile figurilor personajelor. Artistul utilizează și aici în mod eficient contrastele dintre linie și pată, iar ritmul petelor tonale asigură o bună structurare a compoziției.

În unele dintre caricaturi, artistul „biciuiește” starea de iresponsabilitate a unor persoane, cazul figurii 8d. Aici, scena este tratată dinamic, efectele ce redau starea de mișcare sunt concepute astfel încât să îl facă pe cititor să perceapă atitudinea iresponsabilă a personajului central. Pata tonală, ce predomină organizarea compozițională a imaginii, delimitează vizual personajul central evidențiind acțiunea iresponsabilă și neglijentă a acestuia, inclusiv oglindind și personajele care „culeg” consecințele acestei fapte. Artistului îi reușește să transmită mesajul, pe de o parte desfășurat, iar pe de alta concis, grație mesajului alegoric promovat de unele componente ale imaginii. Un alt aspect tematic este reprezentat în figura 9a, în care este oglindit caracterul nefast al unor discursuri lipsite de sens, fenomene întâlnite și acestea în societate.

Având un spirit civic dezvoltat, plasticianul, dezvoltându-și de-a lungul anilor gândirea critică, a străduit în multe dintre lucrările sale și asupra temei ecologice. Această temă a creației artistului se oglindește grafic în figura 9b unde, prin intermediul găsirii unui motiv din viața reală, protagonistul încuviințează ideea că natura este în stare să se regenereze în pofida tuturor activităților industriale nefaste ale omului. Imaginea unei plante vii, a florii contrapusă norului de gaze, balansând pe imaginea unui coș de fum, reprezintă metaforic ideea că natura este mai puternică decât orice activitate ne sustenabilă. Scopul autorului a fost orientat spre determinarea cititorului de a avea reflecții analitice și spre educarea activă a omului în spiritul atitudinii pozitive față de problemele de mediu. Acest scop a fost atins datorită impactului vizual puternic pe care îl joacă însăși imaginea motivului selectat, inclusiv petele contrastante utilizate în reprezentarea gazelor emanate de către coșul de fum.

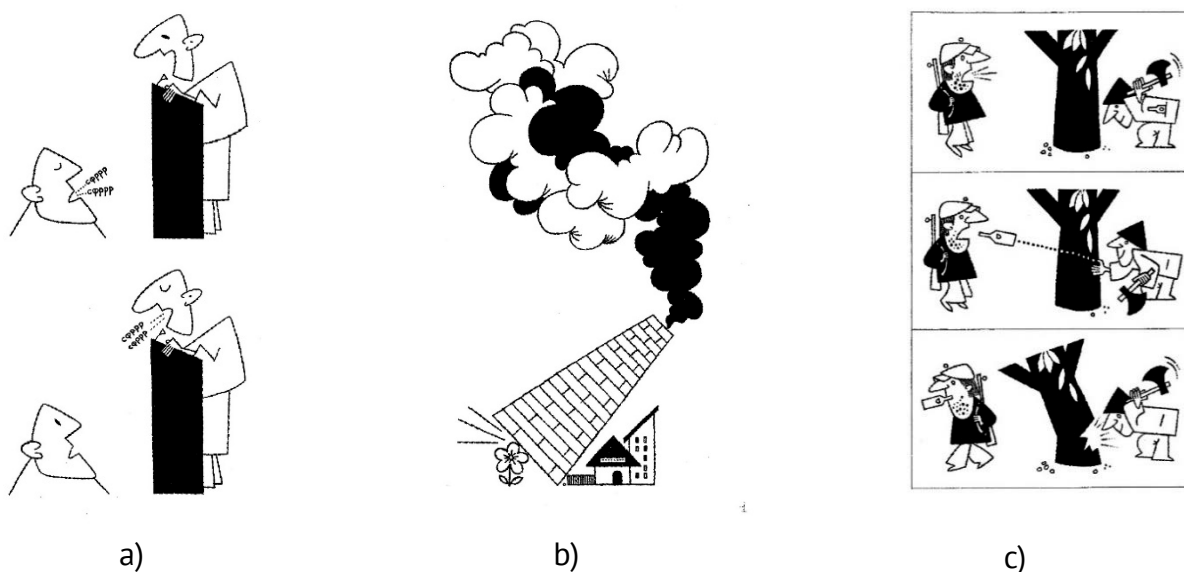


Figura 9. Foi grafice ce prezintă diverse fenomene din societate [22]:
 a – discursuri lipsite de sens; b – tema ecologiei; c – fenomenul corupției.

Un alt aspect al relațiilor umane în societate îl întâlnim reprezentat în figura 9c unde graficianul oglindește artistic o secvență care elucidează fenomenul corupției întâlnit în societate. În această ordine de idei, Alexandru Donos scria în ziarul „Literatura și arta”: „*curajul civic, viziunea clară și exactă asupra evenimentelor, finețea observației, acuitatea simțirii artistice – iată datele fundamentale ale creației lui Dumitru Trifan*” [10].

4. Concluzii

Generalizând, menționăm faptul, că foile satirice create de către Dumitru Trifan pe parcursul deceniilor sunt actuale și în prezent. Plasticianul, prin creația ce a cunoscut o cale lungă materializată concomitent în ilustrații de carte și foi satirice de rezonanță, a contribuit valoros la dezvoltarea artelor grafice și inclusiv a caricaturii din Republica Moldova.

Mulțumiri: Studiul prezintă rezultatele proiectului 20.8009.0807.17. Educație pentru revitalizarea patrimoniului cultural național prin tehnologiile tradiționale de prelucrare utilizate în Republica Moldova, în contextul multiculturalismului, diversității și integrării europene”.

Conflicte de interes: Autorul nu declară nici un conflict de interes.

Referințe

- Rocaciuc, V. Grafica de carte în creația artistului plastic Dumitru Trifan. International scientific conference cultural heritage: Research, Valorization, Promotion (Edition XI), p. 133-134. Disponibil online: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Patrimoniul%20cultural_ed11_pp133-134.pdf (accesat 01.02.2023)
- Caricaturi. Timpul, Chișinău, 1990, p. 57.
- Faceți cunoștință. *Revista de satiră și umor Chipăruș* 1967; 1: p. 4.
- Rocaciuc, V. Artele plastice din Republica Moldova în contextul sociocultural al anilor 1940-2000. Chișinău: editura Atelier, 2011. pp 114-127
- Katalog izobrazitel'nogo iskustva Moldavskoi SSR. Timpul, Kishiniov, 1971.
- Expoziția republicană de pancarde politice și grafică satirică. Catalog. Timpul, Chișinău, 1979.
- Arhiva Organizațiilor Social-Politice a Republicii Moldova. Fond 2906, inventar 1, dosar 568, f. 92.
- Stelutsa. Suplimentul pentru octombrie. *Scînteia Leninistă* 1962, 1, p. 3.
- Mardari, D.; Adascalîța, L. Sergiu Puică – maestrul graficii de carte pentru copii. În : *Magazin bibliologic*. 2021, 3-4, pp. 155-159. Disponibil online: http://www.repository.utm.md/bitstream/handle/5014/19349/Magazin_Bibliologic_2021_N3_4_p155-159.pdf?sequence=1&isAllowed=y (accesat 29.01.2023)
- Donos, Al. Modestie. *Ziarul Literatura și Arta* 1997, 48 (2728), p. 3.
- Nucă, S. Litanie la un portret. *Ziarul Literatura și Arta* 1997, 48 (2728), p. 2.
- Zavadschi, Iu. Mozaic Hazliu. Timpul, Chișinău, 1982, p. 9.
- Melega, S. În amintirea celui care a fost și veșnic pentru noi va rămâne Dumitru Trifan. *Ziarul Literatura și Arta* 1997, 48 (2728), p. 2.
- Prohin, V. Bărbații de altădată. *Revista Moldova*, 2012; 7-9, pp. 28-31.
- Mastera sovetskoi karikatury. U nas v gostekh jurnal Kiperush. Kishiniov: *Izdatel'stvo Sovetskii hudojnik* 1973, pp. 8-11.
- Revista de satiră și umor Chipăruș* 1961, 5.
- Revista de satiră și umor Chipăruș* 1961, 8.
- Revista Femeia Moldovei* 1967, 6.
- Ziarul Cultura*. 1965, 21.
- Ziarul Cultura Moldovei* 1965, 23.
- Ziarul Cultura*. 1966, 20.
- Trifan D. 99 desene umoristice. Literatura artistică, Chișinău, 1980.

Citation: Adascalîța, L. The artistic path of Dumitru Trifan in the field of satirical graphics. *Journal of Social Science* 2023, 6 (1), p. 39-48. [https://doi.org/10.52326/jss.utm.2023.06\(1\).04](https://doi.org/10.52326/jss.utm.2023.06(1).04).

Publisher's Note: JSS stays neutral with regard to jurisdictional claims in published maps and institutional affiliations.



Copyright:© 2023 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

Submission of manuscripts:

jes@meridian.utm.md